

Svobodu pro Bílou Rus! K výročí moderní běloruské státnosti

Petr Hlaváček

Bělorusko prožívá důležitou fázi občanské emancipace, ze svobodomyšlných Bělorusů a Bělousek se navzdory represím Lukašenkova diktátorského režimu formuje sebevědomý politický národ. Nevíme, jak tento dynamický proces dopadne, zdali se hrdá Bílá Rus konečně zařadí mezi suverénní demokratické země, nebo zůstane postsovětským skanzenem a satelitem Ruské federace.

Symbolem počátků moderní běloruské státnosti je Běloruská lidová republika, založená 25. března 1918, tj. před 103 lety. Právě nyní bychom si měli připomínat, že po jejím zničení sovětsko-ruským impériem bylo meziválečné Československo významným centrem běloruského exilu. Když roku 1917 vypukla bolševická revoluce, byla již většina běloruských území okupována německou armádou. Reprezentativním orgánem Bělorusů se tehdy stala Velká běloruská rada, která se v březnu 1918 transformovala v běloruský parlament. Poté byla 25. března 1918 vyhlášena státní nezávislost Běloruské lidové republiky s hlavním městem v Minsku, jíž se ovšem nedostalo mezinárodního uznání.

Bělorusko v důsledku tzv. brestlitevského míru stalo protektorátem Německé říše. Jakmile v listopadu 1918 skončila první světová válka, došlo k ruské bolševické invazi a Rudá armáda ji již 10. prosince 1918 opanovala. Už 1. ledna 1919 byl vyhlášen vznik Běloruské sovětské socialistické republiky. Oblast východní Evropy se proměnila v krvavé jeviště polsko-sovětské války (1919–1921) a tzv. řížským mírem byla území osídlená Bělorysy rozdělena mezi Polsko a sovětské Rusko.

Nad běloruskými dějinami 20. století se vznáší tragický stín, pouze v několika momentech prosvětlený nadějí na svobodu a lepší budoucnost. K těm patří především politický, kulturní a intelektuální život běloruských exulantů v meziválečném Československu, kteří v Praze našli svobodné útočiště před revolučním chaosem ve východní Evropě po rozpadu Ruského impéria a bolševické revoluci.

Do Československa směřovaly stovky Bělorusů z Polska, Litvy, Lotyšska a Sovětského svazu, kteří se nehodlali vzdát myšlenky běloruské státnosti a zároveň tu mohli studovat a svobodně rozvíjet své národní hnutí. To bylo umožněno díky Ruské pomocné akci, výjimečnému programu pro uprchlíky z rozvráceného Ruského impéria, který vznikl v roce 1921 s podporou prezidenta T. G. Masaryka. Téhož roku se v pražském Obecním domě konala první Všeběloruská politická konference, na níž se shromáždili aktivisté z celé Evropy. A roku 1923 přesídlila z litevského Kovna (Kaunasu) do Prahy i Rada Běloruské lidové republiky, tj. běloruská exilová vláda.

Současní Bělorysové si s úctou připomínají literáta Viktora Valtara (†1931), autora románu *Zrození pod Saturnem*, který reflektoval svou pražskou zkušenost i rozpolcenost běloruského exilu. Nejznámější hrdinkou je ovšem básnířka Łarysa Henijuš (†1983), od jejíhož narození uplynulo 9. srpna 2020 plných 110 let, symbolicky zrovna v den osudových prezidentských voleb v Bělorysku. V roce 1948 byla zbavena čs. občanství a odsouzena na 25 let do gulagu za polárními kruhy. Po osmi letech sice došlo k jejímu propuštění, ovšem až do své smrti odmítala přijmout sovětské občanství a žila proto pod trvalým dozorem KGB.

Příběh běloruského úsilí o státní samostatnost v první polovině 20. století je i dnes aktuální výzvou k promýšlení otázek evropské demokracie a svobody. Zároveň je to příběh o nezlomnosti lidského ducha tváří v tvář ujařmení a násilí, jenž vydává svědectví o naději, kterou si stateční mužové a ženy běloruského národa nenechali vzít. Také proto zaujímá moderní český stát, tj. meziválečné demokratické Československo, v historické paměti Bělorusů a Bělousek čestné místo. Vždyť mnozí z oněch dávných exulantů o něm hovořili jako o škole občanského a politického života. I současné běloruské demokratické elity hledí s úctou a nadějí k Česku, které by se vedle Polska a Pobaltí mohlo stát klíčovým podporovatelem rozvoje občanské společnosti a demokracie v Bělorusku, stejně jako jeho advokátem v EU. Navázali bychom tak na dobrou českou tradici, k níž se hlásí i Mezinárodní sdružení Občanské Bělorusko, založené roku 2004 z iniciativy Václava Havla.

doc. PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.,
Collegium Europaeum FF UK & FLÚ AV ČR